

POTČINJAVANJE ŽENSKOG RODA/TIJELA U BIH MEĐURATNOJ KNJIŽEVNOSTI

Edisa Gazetić

Uvod

Kada je riječ o rodnoj neravnopravnosti bez obzira na to o kojem dijelu svijeta govorimo, bilo zapadnom, koji je poprilično odmakao u primjeni jednakih prava u praksi, ili o nezapadnom koji slijedi takvu politiku, ali je ona u stvarnosti teže provodiva, i dalje je nemoguće govoriti o ostvarenim jednakim pravima žena i muškaraca. U toj nejednakosti i danas se *krije* mogućnost da se društvena zajednica prema ženskom rodu ponaša s omalovažavanjem, a pokuša li se žena oduprijeti tome najčešće je izložena javnom linču. Mnoge feminističke teoretičarke pokazuju u svojim istraživanjima da su ovakvi temelji postavljeni daleko u prošlosti, a sveti tekstovi su *potvrdili* ono što je već bio dio svakondevne rodne *politike* i prije monoteističkih zajednica.

Književni diskurs također, posebno međuratni, obiluje primjerima u kojima se ženski subjekt degradira do te mjere da ne postoji način ponašanja koji neće iritantno djelovati na zaštitnike patrijarhalnih vrijednosti. Posebno se u tome ističu autori koji su se fokusirali na prikazivanje porodičnih odnosa u kojima se jasno vide razlike između muške i ženske uloge u porodici, ali i društvenoj zajednici. Feminističkom analizom tekstova pokazuje se nemogućnost ženskoga roda da se *prilagodi* normama ponašanja jer su patrijarhal-

ni obrasci osmišljeni tako da ih ženski subjekt nikada ne može u poptunosti zadovoljiti. Andrić, Simić, Ćorović, Humo i drugi međuratni pripovjedači u svojim djelima raskrinkavaju način na koji su keirane patrijarhalne matrice za muški i ženski subjekt, te kako ih muški subjekt najčešće zloupotrebljava kada želi doći do određenog cilja. U tekstovima se razotkrivaju mišljenja muškog roda o ženi/ama kada se ženski rod uspije oduprijeti njihovim namjerama da ih u potpunosti potčini i kontrolira. Ukoliko nadzor izostane, na scenu stupa zaziranje spram ženskog tijela i seksualnosti, ali i mizogine poruke koje patrijarhalna zajednica snažno odašilje i podržava.

Patrijarhalna strategija potčinjavanja ženskog roda

Žene treba da budu predmet proučavanja i humane brige, a ne subjekti same po sebi, (Herman, 2010:41) jedna je od ideja nastala u vrijeme prosvjetiteljstva i to kod onih autora koji su se snažno zalagali da žene ne dobiju potrebno obrazovanje koje bi im omogućilo sticanje neovisnosti u općem smislu. Ovakve i slične ideje ženama će pomoći da razumiju šta zapravo kultura i muškarci kao monopolni predvodnici društvenih promjena žele od njih. Želja da se ovlada ženskim subjektom izraženija je u vrijeme u kojem je započelo ozbiljnije narušavanje patrijarhalnog poretka, te su feministkinje širom zapadnog svijeta započele borbu za jednaka prava, ali i za oslobađanje ženske ovisnosti o muškom znanju i novcu. Stoga, jedna od prvih knjiga o ženskim pravima, *Obrana prava žene*, autorice M. Wollstonecraft (1792.), ultimativno saopćava svim čitateljicama tog vremena da se sloboda dobiva jedino obrazovanjem, iako je ta ideja tada bila teško provodiva jer je za djevojke, posebno iz srednje klase, zadaća, ipak, bila da fasciniraju budućeg supruga. (Sanders, 1998.) Tek će kasnije pravo na izbor postati nešto što moguće ostvariti čak i ženama, premda se i u zapadnoj kulturi dovoljno dugo zadržala supremativna uloga muškarca preuzeta iz tradicija Bliskog istoka i Stare Grčke.

Na zapadnu kulturu uticale su ideje proistekle iz judeokršćanske religije i grčke filozofije, a propagiraju supremativnost muškog roda u odnosu na ženski. Patrijarhalna kultura u koju su utkane ove ideje pozicionirala je rodove tako da je muškarac uvijek dominantan, a žena inferiorna i podređena njegovim razmišljanjima. (Fox, 2002.) Stoga se nasilje nad ženama *opravdava* kao način na koji muški rod izražava svoju dominaciju, odnosno nasilje postaje neka vrsta instrumentarija kojim se potvrđuje dominantna uloga u privat-

nom i/li javnom prostoru. Između trećeg i drugog milenija p.n.e. počeo se razvijati sistem muške dominacije nad ženskim rodom, (Fox, 2002.) pri čemu se uspostavlja patrijarhalna privilegiranost muškog roda. Novi sistem vrijednosti se uspostavlja i u religijskom smislu napuštajući vjerovanje u božansku dualnost, te (muški) bog ostaje sam. Fox kaže da je bog, Jahve, dao muškarcu moć da imenuje sve što je on stvorio, pa je Adam tako ženu, drugaricu, nazvao Eva. U novijoj verziji *Knjige postanka* se čak navodi da su "oboje stvoreni istovremeno"(Fox, 2002:17), no, verzija koja kaže da je žena stvorena od muškarčeva rebra je jednostavno postala primjenjivija u patrijarhalnim kulturama. Ona se može shvatiti i kao izvor muškarčeve moći jer je stvoren prvi, a od njegovog dijela tijela, rebra, stvorena je žena kao *nesavršena* u odnosu na onog koji je poslužio za njeno kreiranje. Verzija koja utemeljuje dominaciju jednog roda nad drugim i u potpunosti mijenja pretpostavku o postojanju komplementarnosti spolova/rodova, promijenila je sistem vrijednosti i tako do danas postala važećom, unatoč feminističkim zahtjevima za promjenom paradigme. Verzija kreiranja od muškarčeva rebra, a ne istovremeni "dola-zak", ženu je ostavila na drugom mjestu, u svakom pogledu. Prema tome, ona je stalno u obespravljenoj poziciji ili se za prava mora mukotrпно boriti, a biblijska verzija o izgonu iz raja također je uticala na kreiranje stereotipa, prije svega, o ženskom rodu. Obrazac prema kojem je žena medij preko kojeg se đavo oglašava svijetu, a muškarci uglavnom bivaju *nagovoreni* ili *zavedeni*, je dominirajući u patrijarhalnim kulturama i, makoliko god da je podvrgnut kritici, ne iščezava iz konzervativnih razmišljanja i praksi.¹ "*Knjiga Postanja* je, (...) ženu napravila potčinjenom muškarcu. Očevi Crkve otići će još i dalje poistovjećujući je sa zmijom i Sotonom. U srednjovjekovnim molitvama (XII stoljeće), jedna se tema konstatno pojavljuje, određujući sav govor: 'Žena je zla, pohotna poput guje, nepostojana poput jegulje, i preplodna, brbljiva,

1 Da je izvor zla, te da emanira zlo, govore i stihovi indijskog epa, Mahabharate. "Ništa na svijetu nije postojalo što bi nosilo veću krivicu od žene./ U istinu su žene korijeni svih zala. (...) Bog vjetra, smrt, pakleni predjeli ... oštrica britve, strašni otrovi i vatra./ Svi skupa žive u ženi. (...) Na pitanje: odakle potiče zloća ženine prirode? odgovor je jednoglasan: neobuzdana senzualnost koju ne može da zadovolji samo jedan muškarac."(Badinter, 1988:120) Slične ideje nalazimo i u tekstovima na južnoslavenskom prostoru u srednjovjekovnim književnostima, pa je tako jedna od najpoznatijih mizoginih pjesama *Ženska ljubav* sačuvana u glagoljičkom *Tkonskom zborniku* s početka 16. stoljeća, a pretpostavlja se da je namijenjena redovnicima. Stihovi pjesme promoviraju stereotipe o ženi i ženskom tijelu, gdje je žena čas prikazana kao pohotna i nikad zadovoljna, kao vučica koja vreba svoj plijen, odnosno muškarca.

namćorasta" (Badinter, 1988:120). Vrlo je zanimljivo kako je ova predstava o ženi postala dominantna, pa je i to dodatno mobiliziralo zajednice da nametnu obrasce prema kojima su žene opasne *zavodnice*, te muškarci mogu koristiti sve raspoložive mehanizme, čak i silu, da ih *zauzdaju*. *Logika* u ovom slučaju je jednostavna, što se žene više zlostavlja ² one su poslušnije patrijarhalnom autoritetu. Njihova poslušnost postiže se ovisnoću o muškom rodu (najčešće u finansijskom smislu), seksualnim nasiljem nad ženama i stigmatiziranjem žrtava seksualnog nasilja. Potpuno ovladavanje ženskim tijelom, njenom osobnošću u patrijarhalnim uvjetima postiže se najprije fizičkim i seksualnim nasiljem, zatim potpunim psihičkim uništavanjem žrtve, a onda i devastiranjem ženskog roda – predstavljenjem silovanja kao čina u kojem žene *uživaju*. Visokotraumatizirani događaj koji u potpunosti mijenja život žrtvi, u javnom diskursu, čak i u akademskom ³ predstavljen je na sraman način i služi za dodatnu stigmatizaciju silovanih žena. Ne postoji jedinstven način da se objasni potreba i želja muškarca da toliko ponize i ponište žensku samosvijest, osobnost, kao što je silovanje. Shere Hite navodi da "postoji neko izopačeno zadovoljavanje ega kod nekih muškaraca ako natjeraju ženu da čini nešto što ne želi, kad na nju vrše pritisak i seksualno je uznemiravaju, jer im njezina muka daje osjećaj moći." (Hite, 2004:256). Još je sedamdesetih godina S. Brownmiller pisala u jednoj od najvažnijih studija o silovanju kako se "otkriće muškarca da njegove genitalije mogu da služe kao oružje za izazivanje straha, smatra za jedan od najvažnijih otkrića preistorijskog doba, zajedno sa upotrebom vatre i prvom grubom kamenom sekirom." (Herman, 2010:62). Ta muška pre/moć nad ženskim tijelom i dalje je važna u patrijarhalnoj kulturi, ona je možda ponekad ključna za opstanak dominacije muškog roda jer žene nemaju protuodgovor takvoj vrsti nadmoći. "To je manje ili više svestan proces zastrašivanja pomoću kojeg *svi* muškarci drže *sve* žene u stanju

2 Slična poslovice postoji u engleskom jeziku, a uspoređuju se žene i orasi, odnosno što ih se više tuče to su bolji. (Fox, 2002:20)

3 I akademski diskurs je podložan mizoginiji, pa se u pojedinim istraživanjima (!) nasilje prema ženama koje počinu muškarci na neki način opravdava i uvjerava javnost da su žene to same htjele. Mitovi o silovanju, (Edwards i ostali, 2011.) odnosno o tome kako žene žele da budu silovane prisutno je od običnog razgovora do sudstva, policije, akademskih institucija. Upravo o tome govori grupa autora istražujući mitove o silovanju u Sjedinjenim Državama koji su najčešće zasnivaju na vjerovanju da žene ne mogu biti silovane ili da to žele, odnosno "muževi ne mogu silovati svoje žene", "žene uživaju u silovanju", "žene traže da budu silovane" i "žene lažu da su silovane" (Edwards i ostali, 2011.)

straha." (Herman, 2010:62). A poslije silovanja slijedi stigmatizirajući prikaz seksualnog nasilja u javnom prostoru što podrazumijeva i to da od toga ovisi i kako će se dušvena zajednica odnositi prema seksualnom zločinu.

Pojedini likovi u književnim tekstovima seksualno nasilje pokušavaju objasniti kao *ispunjenje* ženskih *snova*, ne nalazeći ništa problematično u vlastitom ponašanju. Tako se u romanu Svetozara Ćorovića *U ćelijama* (1919.) pokušaj silovanja prikazuje kao borba u kojoj se žrtva u jednom trenutku *osjeća drugačije, ne samo kao žrtva*. "Smetena, iznenađena kao da se i sama počela podavati njegovoj požudi. Odbijajući ga, braneći se, ujedajući, počeo se zanositi, malaksavati, posrtati. Obgrlivši ga u obrani, osjeti mu vreo dah na obrazima. I sva zadrhta, strese se." (Ćorović, 1919:30) Ili, u Huminom romanu *Zgrada na ruševinama* (1939.), zlostavljač i prije samog čina prijeti da cijeli događaj mora ostati tajnom, vjerujući da će žrtva biti savladana, s tim da se u njegovim riječim nazire i uvjerenje da su *sve žene iste* da sve pomalo *žele biti silovane*, ali se ne usude to priznati. "Nećeš ti ni tako nikom kazati, lepoticice moja. Znam ja vas žene." (Humo, 1939:201). Međutim, kada se cjelokupna situacija preokrene, odnosno kada djevojka "dohvati nekakav nož", (Humo, 1939.) nasilnik sasvim drugačije objašnjava cijelokupnu situaciju. "Umiri se, Zlatija, za Boga! Zar ne vidiš da je sve ovo šala! Odmah ću te pustiti. (...) Ta kome sam ja zlo učinio!" (Humo, 1939:202).

Nasilnik se ovdje pretvara u velikog *dobortvora*, manipulira istinskom žrtvom i uvjerava je da je njemu nanesena nepravda, a ne njoj. Čak "istraživanja o silovanju provedena 1970-ih i 1980-ih, na primjer, govore da dvije trećine ispitanika vjeruje da žene ohrabruju silovatelja svojim izgledom" (Fox, 2002:19), a i u kasnijim godinama prošloga stoljeća ovakav trend nije u potpunosti napušten. U suštini, ono što "muški svijet" očekuje je da bi žene trebale prestati biti patetične i stalno *izigravati* žrtve. (Kunst i ostali, 2018.) Nažalost, i neke žene su prihvatile da misle o sebi kao o osobama koje nemaju ni osjećaja ni prava da se brane od nasilja, pa jedna od pravnicu u *N.Y. Times Magazineu* izjavljuje da svaka žena potajno želi biti nasilno odvedena i obljubljena. (Fox, 2002.) U prilog ovakvom razmišljanju, čak i u savremenom dobu, kao primjer služi Eva, žena koju biblijska priča o izgnanstvu promatra kao onu koja je počinila najgoru *izdaju* čovječanstva, pa je seksualno zlostavljanje opravdanje za muškarce, ali i vjerske zajednice jer je Eva toliko *zgriješila* u

prošlosti da sve žene moraju da plate za tu *grešku*. Vjerske zajednice su često doprinosile da ovakve ideje budu općeprihvaćene, pa su oni koji su zastupali riječ božiju upravo tako i postupali prema ženama, a da u tome nisu propitivali vlastite postupke, nego su krivnju tražili u tzv. ženskoj prirodi. Zato je u patrijarhalnoj kulturi *normalno* da se misli da "u svakoj ženi ima đavo koga treba ubiti ili poslom ili rađanjem, ili jednim i drugim, a ako se žena otme i jednom i drugom, onda treba ubiti ženu."(Andrić, 1981:75)

Žensku poziciju u društvu dodatno slabi i činjenica da su većinu relevantnog (!) mišljenja o njima napisali muškarci, kako je poodavno još primijetila Virginia Woolf, analizirajući koliko su knjiga napisali muškarci i to samo na početku 20.stoljeća. Žene su u javnosti uglavnom zastupali muškarci, a ne one same, tj. cjelokupnu društvenu i političku scenu u svijetu oblikovali muškarci i to isključivo prema svojim zamislima. Žene su dugo bile izvan te scene, jedino što su mogle je da prihvate mušku esenciju svijeta i društva ili da se bore protiv te ideologije uz pomoć feminističkog razobličavanja patrijarahata. Zato Beauvoir u *Drugom spolu* odbija biološku razliku kao onu koja je presudna u raspodjeli društvenih uloga. Prema njoj to je isključivo muška dominantnost u javnom prostoru i to stoljećima prije nego su sufražetkinje započele borbu za pravo glasa, jednaku plaću i uvjete na radnom mjestu.

Zaziranje od ženske slobode/tijela/seksualnosti

Patrijarhalna kultura dodijelila je ženskom subjektu poziciju u odnosu na muškarca, pa se zbog toga i svaka vrsta nasilja nad ženskim rodом ne razumije kao kršenje prava i sloboda, već kao muškarčeva *volja* koju žena treba da *ispoštuje*, bez obzira na posljedice koje ona trpi. Čak i onda kada se na neki način suprotstave, kada ne žele slijediti obrasce slijepe poslušnosti, bivaju kažnjene i to na način na koji to jedino patrijarhalna kultura, odnosno njeni predvodnici razumiju.

U Andrićevoj pripovijeci "Anikina vremena" predstavljen je ženski lik koji se u potpunosti suprotstavlja patrijarhalnoj strategiji potčinjavanja ženskog roda, a za takav otpor kultura jednostavno nije spremna niti to može prihvatiti. U patrijarhalnim kulturama ženska sloboda i olobođenost od patrijarhalnih normi je još uvijek incident, a ne pravilo. Anika je jedna od rijetkih ženskih likova u našoj književnosti koja se odvažila suprotstaviti

cjelokupnoj zajednici i to na način koji patrijarhalna kultura najviše prezire: suprotstavljanje vjerskoj zajednici i odupiranje kontroli nad ženskim tijelom i seksualnošću. Vjerska zajednica je ovdje predstavljena kroz odnos prema protidobrunskom i njegovom sinu Jakši, a tjelesna sloboda koju Anika promovira odnosi se na momenat "kada se Anika objavila", tj. "otvorila kuću muškarcima."(Andrić, 1981:43).

Iako je patrijarhalna zajednica cjelokupnu situaciju s *otvaranjem kuće muškarcima* promatra jednostrano, tj. žena je ta koja se *otela* kontroli i zato mora snositi posljedice, suština je sasvim drugačija. Anika pokazuje ovdje da je slobodna da čini ono što želi, odlučuje za sebe i raspoláže svojim tijelom i osjećanjima. S druge strane, muškarci koji dolaze pred njenu kuću osjećaju sram i pokušavaju se sakriti od javnosti. "Poneki, koje stid i razum ne sprečava, i danju dolaze, sede u avliji ili u kući, ako ih puste, ili prosto lunjaju sokakom, s rukama u džepovima, i pogledajući s vremena na vreme u Anikine prozore."(Andrić, 1981:43). Unatoč tome, patrijarhalna sredina osuđuje Aniku i njenu slobodu, a u tome prednjače majke i supruge čiji su sinovi i muževi odlazili Aniki. Njihova životna sreća ovisila je o *moralnosti* muškarca za kojeg su se slijepo vezale, te su za svoju nesreću (koja je postojala i prije Anikina *objavljivanja*) krivile *drugu* ženu. Dakle, sreća supruge i majki u ovoj pripovijeci ovisi o muškarcima koji su predstavljali centar njihova svijeta i izvor sreće; one same nisu bile potpune i sretne, pa su drugu ženu okrivile za svoju nesreću. Žene koje nisu svjesne kako funkcionira patrijarhat, uvijek će u drugim (ženama) tražiti razloge vlastitog nezadovoljstva, umjesto da rade na razvijanju samosvijesti što bi im pomoglo u razumijevanju njihove pozicije u kulturi.

U cijelu ovu priču o Aniki uplela se još jedna zazornost patrijarhalne kulture kada je riječ o ženskom rodu, a tiče se činjenice da žene nisu aseksualne osobe kako ih patrijarhalna matrica želi predstaviti i u to uvjeriti. Kontrola nad ženskim tijelom održava se uvjerenjem da je vrijednost ženskog roda isključivo u njihovoj čednosti i neznanju o muško – ženskim odnosima, tj. o seksualnom činu. To pokazuje i A. Muradbegović u noveli "Razvratnik", gdje su (starije) žene, u službi patrijarhalne kulture, doslovno isporučile djevojku Tahiru seoskom razvratniku Raifu Čavkiću. Umjesto da se suprotstave kontroli nad ženskim tijelom, umjesto javnog djelovanja i oslobađanja žena,

izlaska iz privatnog prostora, one su zapravo podržavale suprotno. Čuvale su Tahiru, nadzirale njen svakodnevni život, uvjerile se u potpunosti da o seksualnom životu ne zna ništa i prenijele poruku budućem mužu. "Žensko djevičanstvo vrijedno je društvu, dok muškarčevo, zapravo, ne vrijedi ništa; u stvari, za društveni status muškarca bolje je da nije djevac." (Mckelle, 2013.) Djevičanstvo u patrijarhalnim okvirima jedan je od mehanizama kontrole ženske seksualnosti i žena samih.

Njihova tijela, seksualnost treba da služe svrsi koja je propisana još u svetim tekstovima, ali se Anika ovdje u potpunosti suprotstavila konceptu koji žensku seksualnost negira, a posebno žensko uživanje u seksualnom odnosu. Patrijarhalnoj sredini, a samim time i vjerskoj zajednici, najvažnije je da održe kontrolu nad svim pripadnicima zajednice, a svojevrsna *seksualna revolucija* koju Anika pravi u kasabi razlog je da se svi ujedine protiv drugačijeg stava o seksualnosti i seksualnim slobodama. Najteže im svakako pada činjenica da ona može i smije ono što se drugi ne usuđuju ni pomisliti. Žena koja ne dozvoljava patrijarhalnoj (vjerskoj) zajednici da kontrolira nježno tijelo i seksualnost označena je kao neprijatelj cijele zajednice. Ukoliko je žena slobodnija, za patrijarhalnu kulturu je bludnica, ukoliko je oslobođena od tabuiziranih predstava o ženskoj seksualnosti, onda je "uspaljenica, kuja" (Simić, 1977.), ako je poslušna, onda je njena patnja beskrajna, poput Mare milosnice, naprimjer, glavne junakinje u drugoj Andrićevoj pripovijeci.

Tabu koji postoji u kulturi kada je riječ o ženskoj seksualnosti, genitalijama stoljećima je prisutan, ne samo u javnosti, već kod žena u međusobnoj komunikaciji jer nikada ne imenuju svoje genitalije. Kako navodi Eve Ansler, vagina je tamno mjesto patrijarhata, ženska su bedra mjesto grijeha iz kojih se rađamo, a pročišćenje ili očišćenje od grijeha dobivamo rađajući se kroz muškarca, odnosno podvrgavajući se pravilima patrijarhata. (Ansler, 2000.) Kultura žensko tijelo najčešće želi u nekom *sterilnom* obliku, te se i pominjanje ženskih genitalija smatra za narušavanje uspostavljenog *reda* koji vlada u falogocentričnom svijetu. "Afekt gađenja, baš kao stanje zaziranja od društveno stigmatiziranih tijela, invazivan je afekt koji se lijepi svom snagom impresije." (Đoković, 2015.) Praćen je "opresivnom fantazmagorijom o ženskom spolu kao vječno drugom, u odnosu na maskulini identitet koji iznova potvrđuje identičnost sa samim sobom. (...) Svođenje ženskog prostora ekskluzivno"

zavno na prostor doma ima za ulogu, između ostalog, fiksiranje seksualnosti koja se unaprijed doživljava kao manipulativna i invazivna prema muškom subjektu koji se mora od nje permanentno 'braniti' nekom vrstom zadavanja granica izolacije i limitiranja prostora kretanja i dozvoljenih obrazaca ponašanja žena." (Đoković, 2015.) Nelagoda spram ženske spolnosti, imenovanja ženskih genitalija svojevrsan je otpor kulture koja time ne priznaje (slobodnu) žensku spolnost/seksualnost, kao što se i kod imenovanja ženskih intimnih dijelova često pribjegava eufemizmima ili vulgarizmima.

Svakako da ženska slobodumnost pravi *nered* u kulturi koja očekuje njevu potčinjenost, a kada se to ne prihvata, onda se pribjegava opisima koji djeluju kastrirajuće ili krajnje vulgarno. Tako se u pojedinim tekstovima žena izjednačava s genitalijama, njena se osobnost promatra kroz prizmu tabuizirane predstave o ženskom tijelu. U Simićevoj pripovijeci "Istina o Navariću", glavni lik Navarić vidi ženu kao strašnu mitologijsku neman, "kao prijeteću pojavu demonizirane, hipertrofirane seksualnosti" (Đoković, 2016.) *pred kojom muškarcu nema spasa*. "Bilo je Navariću zima, drhturio je a glava je olovno tištala. Razbijao je i dalje, rušio sto u bijesu koji mu je sasvim izgledao besmislen. Znao je, to je ono, to su one: povorka ženskih tijela, nagih udova, ružičastih i zažarenih bedara što drhte (...) dojke u plamenu, splet zamršenih udova, nagomilanih u hrpe koje se razdrobljuju u poznate likove, izdavaju u poznata lica koja odavno minuse, a sad ponova titraju njim i pune ga odvratnošću, ovom strašnom jezom što u graškama izbija na čelo. U daljini je negdje iza mozga u tami (...) ono najstrašnije i najodvratnije, i opet najtanjanije i najčudnije: ogromno žensko Spolovilo. Sve su žene ono neizmerno i užasno, ono sa svojom resom, tankim jezikom mesa što liže kao zmijasti plamen iz zažarenog ugljevlja neskrajno nekog žara, koji se ne može podnijeti." (Simić, 1937:54) Ženski lik doživljen je kroz prikaz ženskog spolnog organa i ovdje se jasno pokazuje zaziranje od ženske seksualnosti i genitalija, često cenzuriranih u javnom prostoru da bi se održao red i disciplina koju može poremetiti detabuizacija predstava o ženskom tijelu/jeziku. Posebno je prisutno zaziranje od oslobođene (ženske) seksualnosti jer to ruši stereotip o (ženskoj) aseksualnosti, a prihvatanje i priznavanje jednakosti kada je riječ o muškoj i ženskoj seksualnosti i žudnji značilo bi potpuno gubljenje kontrole nad ženama u svakom pogledu. Prihvatanje da su žene jednake kao i muškarci na polju seksualnosti, seksualnih sloboda, te da su im saznanja o sek-

sualnom životu podjednako važna, preneražava patrijarhalnu (licemjernu) moralnost. "Fascinacija ženskom mostrouznošću bazira se na postojećim, u dominantnoj kulturi utemeljenim strahovima od viška ženskog seksualnog znanja, koje se odmah, po principu egzotizacije i mistifikacije, pripisuje pogledu apsolutno drugog, kao prijeteće pojave demonizirane, hipertrofirane seksualnosti." (Đoković, 2016.)

Osim što je od srednjevjekovne misli o ženama prisutna ideja da žene pate od *viška vlažnosti*, o čemu piše Kotruljević (Novak, 2008.), naprimjer, te su se mizogine ideje vijekovima kreirale i preživjele u usmenom i pisanom dikursu, onda ne čudi što je kultura prenapučena mizoginjom. "Jer žena je, sine, nečista ko krmak, bolesna kao linjak. Pōgān ju je rodila, bolest ishranila." (Simić, 1977:114) Taj zazor prema ženskom tijelu i ženskom rodu, zatim gađenje, strah, ali i neka vrsta *ugroženosti*, snažno je prisutna u muškoj svijesti ranijih perioda, a sve što čovjek nije mogao objasniti ili prihvatiti na neki način postajalo je dijelom zazornog. Zaziranje od ženskog tijela sadržano je još u svetim tekstovima gdje se ono često označava kao nečisto, te su žene bile primorane prinositi žrtve (Kristeva, 1989.) ili na neki drugi način *povratiti* čistotu tijela. Ovdje funkcionira i kao entitet koji će uništiti subjekt koji se osjeća ugroženim spram ženskog tijela/roda, te se žena "pretvara u *abjekt*, ni subjekt ni objekt, nedovoljno objektivizirana da bi bila puki objekt maskuline sublimacije i fetišizacije, a istovremeno nedovoljno samostalna da bi bila doživljena kao punopravni subjekt ravnopravne razmjene spolnih i rodničkih društvenih uloga. Ženska figura oscilira na tankoj fragilnoj granici između dva stanja, kao tjelesni 'otpad', ona je doživljena ili kao 'manjak' ili kao 'višak' u odnosu na falogocentrično pozicioniranje maskulinog subjekta kao arbitra apsolutne kontrole granica. (Đoković, 2015.) Nemogućnost da se u potpunosti stavi pod kontrolu, ali i neznanje o ženskom načinu razmišljanja i njenim mogućnostima preživljavanja različitih trauma, u patrijarhalnoj kulturi hrani mržnju i prezir prema ženskom rodu. U odnosu prema ženi muškarac najčešće pokazuje želju da mu se ona pokori, ali ne samo da bude poslušna, već da na neki način u tome *uživa*. Međutim, žene prihvataju nametnute norme ponašanja, ali ne mogu u njima uživati i biti sretna jer je neko osmislio da je ženski subjekt manje važan u takvom sistemu vrijednosti. Čak i kada pristanu na neke od normi, ni tada ih kultura ne pušta na miru, već ih sredina ili muškarac s kojim su u odnosu i dalje diskriminiraju. Jer "jedan od

glavnih mehanizama ostavarivanja kontrole nad ženama je kroz njihovo javno sramoćenje, čak i kad su samo i jedino žrtve nasilja (ili rasne i nacionalne netrpeljivosti, društvene diskriminacije i ženskog siromaštva). (...) Stigma je neraskidivo povezana sa ženskom snagom, ženskom seksualnošću, i ženskim patnjama."(Mršević, 1999:154). Takav odnos pokazuju i muškarci i žene u proznim međuratnim djelima, ali najčešće muško razmišljanje o ženskom rodu postaje relevantno za neku zajednicu.

Patrijarhalna tradicija i kultura se upravo obrazuju prema mišljenju pojedinaca, a najčešće se prenose usmenim putem i obrazuju retrogradni stav o ženskom rodu, koji kasnije postaje prihvaćen i na širem području. Zahvaljujući promjenama koje je feministički aktivizam donio, ali i mnogim društvima koja su promijenila patrijarhalnu paradigmu, danas se mizoginija, seksizam, nasilje nad ženama osuđuje u većini kultura. No, to svakako nije dovoljno da bi se u potpunosti iskorijenilo, još uvijek postoji snažan poriv da se ono opravda, zataška i smatra da je to dio laži koje žene koriste da bi diskreditirale muškarce. Ovakav stav prema ženskom subjektu također je tražio i način kako da se opravda nasilje nad ženama, posebno seksualno, te se i u znanosti pokušava potvrditi teza o tome da žene žele da budu seksualno napastvovane. "Mitovi o silovanju" i ženskoj seksualnosti još uvijek su živi i prisutni čak i u zapadnim, naprednim društvima. Bilo gdje na svijetu žene se još uvijek moraju opravdavati za sve što im se desi, što misle ili govore, čak i za ono što im drugi naprave bez njihova pristanka, a to su upravo dešava sa svim žrtvama, bilo da je riječ o ratnim silovanjima ili o seksualnom nasilju na obrazovnim ustanovama širom regiona. Upravo je zato i pokrenuta platforma *Nisam tražila* ne bi li se nekako prestalo braniti silovatelje i počelo vjerovati u ono što žrtva ispriča. Iako smo na samom početku, vjerovati je da ćemo jednom izaći iz polumraka u kojem smo zarobljeni kada je riječ o seksualnom nasilju, tabuima o ženskom tijelu i seksualnosti.